

QUADERNS DE MUNTANYA 3

Contrast de paisatges a la setmana dels barbuts

23 gener 2025

Paisatge hivernal d'alta muntanya al vessant sud del Pirineu des de la Creu d'Eixol a 2.200 metres (Pallars Sobirà). © Francesc Rodríguez Ambel

Segons indica el costumari tradicional, la setmana més freda de l'any és l'anomenada dels barbuts. Coincideix, principalment, amb les dates on el santoral ens presenta a diferents Sants amb enormes i llargues barbes que pretenen simbolitzar la neu i la cruïsa del fred hivernal.

Aquests darrers dies, el termòmetre ha davallat força, però la neu no és abundant. Un potent anticicló ha tornat a fer-ne de les seues, i sembla que perdurarà dies. El contrast en el paisatge, és evident. Els vessants nord del Pirineu mantenen una petita i maquillada estètica hivernal on, amb l'ajut de les temperatures negatives, la neu es conserva en bon estat. En canvi, als vessants encarats cap a la solana, el paisatge ens mostra un important dèficit de neu amb imatges gens representatives del mes de gener.

Salto el Cap del Port, en terres d'Aran, a la recerca d'una bona activitat de neu.

Del Pla de Beret estant, enfilo la traça en direcció al cim del Cap del Clòsos. Vorejant la cabana de Gessa en un vessant totalment orientat al sud-est, m'adono que la neu forma uns intuïtius solcs els quals deixen entreveure a la part més fonda petits regalims d'aigua de neu fonedissa que s'esmuny pendent avall.

Entremig d'una bosquina de pi negre, unes petjades rectilínies indiquen que no fa gaire una guineu ha travessat el camí. El seu precís i estètic caminar em recorda l'elegant pas d'una model damunt d'una passarel·la. En aquesta època de l'any, el seu pelatge és dens, atapeït i llampant. La seua llarga i molsuda cua esdevé un bon abrigo que aprofitarà, un cop ajaguda al seu jaç, per embolicar-la al voltant del coll talment un tapaboques de llana i mantenir l'escalf corporal a recer de la nit quan la temperatura davallarà amb intensitat en aquest hostil medi de l'alta muntanya.

Deixo enrere el petit bosc i arribat a un suau carener en forma d'esquena d'ase, el vent bufa de valent. Entro a l'anomenada Kampfzone una precisa paraula alemanya que recull el botànic i professor Josep Vigo a la seua meravellosa obra L'alta muntanya catalana. Flora i vegetació, on explícitament defineix aquesta zona de lluita entre el llinar del bosc subalpí i la part més alpina de la muntanya. Tan sols cal observar el paisatge per a entendre'n el concepte. Arrupits ran de terra, uns matolls de ginebró (*Juniperus communis* spp. *nana*) creixen horitzontalment boteruts entre petites clapes de neu, on de tant en tant treuen el cap uns petits i escarransits farinolers (*Arctostaphylos uva-ursi*). Una vegada més, en aquest espai amb tant de contrast tèrmic al llarg de l'any, l'adaptació dels éssers vius en mostra les seues estratègies de supervivència.

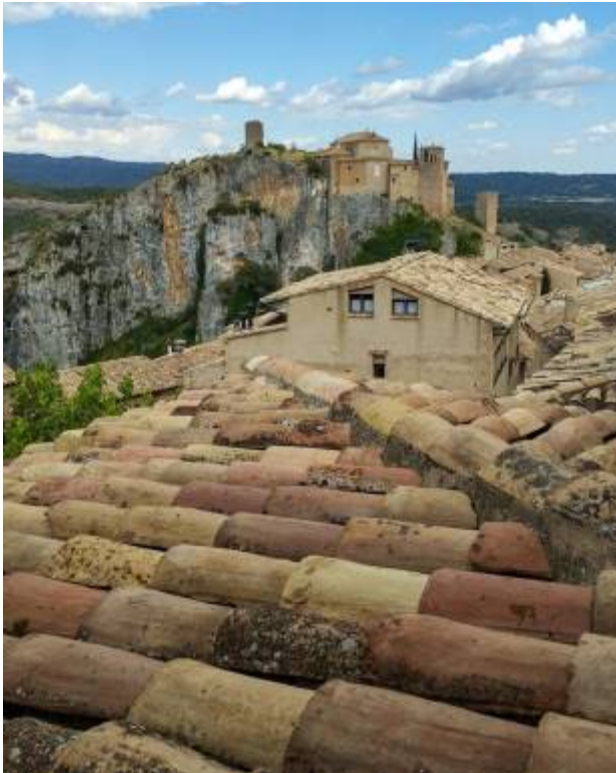
Paisatge hivernal d'alta muntanya, al vessant nord del Pirineu des del Cap dels Clòsos a 2.418 metres (Vall d'Aran). © Francesc Rodríguez Ambel

Uns núvols grisencs encapoten el cel. Arribo al cim. Damunt d'aquest replà gèlid, el Pirineu s'obre de bat a bat i em sento diminut davant de tanta immensitat. Davant meu, s'alcen els cims d'Arenho i Pincèla. El massís de les Maleides despunta al fons escampant el mantell blanc del seu petit i intrèpid glacial que sobreviu, esforçadament, del combat, evident, del canvi climàtic.

Recordo el paisatge oposat de dies enrere al vessant sud i em passa pel cap la surrealista i potser irreverent idea que amb el panorama climàtic actual els Sants barbuts, es plantegen posar les seues barbes en remull pendents d'una bona afaitada.

Les atalantes d'Alquèssar

25 novembre 2024

Vista panoràmica d'Alquèssar. © Francesc Rodríguez Ambel.

Fa unes setmanes, vaig visitar el poble d'Alquèssar. Hi vaig tenir el plaer de conèixer l'Enrique Murria, un apassionat naturalista i expert entomòleg de formació autodidàctica. D'aquelles persones amb les quals les converses es poden allargar hores i hores. Saviesa i coneixement es barregen en una dosi encantadora d'humilitat. Després d'una edificat conferència que ens va oferir sobre l'antecologia (relació entre les plantes i els pol·linitzadors), vam disposar d'un preuat temps de passeig pels entorns del poble mentre gaudiem dels conceptes d'una interessant visita guiada per conèixer la geomorfologia dels voltants.

Alquèssar transmet l'essència de la muntanya mediterrània: natura, cultura i patrimoni immaterial. Immers en un autèntic paisatge de vessant sud, on el Pirineu s'allarga i es desdibuixa més enllà de les arestes i els grans cims, abraonant-se a un conjunt de terres de contrast, engorjats i cingleres erosionades per les aigües dels braus rius. El poble s'integra perfectament a l'entorn. Cases de pedra amb coberta teuladina, carrers empedrats i ornaments culturals i populars penjats a les portes de les cases per protegir els habitants de mals averanys. Paradís de les aus de rapinya i altres ocells rupícoles com el pela-roques (*Tichodroma muraria*) que de tant en tant s'entreveu enfilat al roquissar buscant invertebrats amb el seu corbat i característic bec.

Atalanta (*Vanessa atalanta*). ©Francesc Rodríguez Ambel.

Entre les roques calcàries, s'hi troben fossilitzades restes d'equinoderms, nummulits, i altres conquilles, unes fantàstiques volianines de l'espècie atalanta (*Vanessa atalanta*), van desviar per un moment la nostra mirada, fent un breu parèntesi a la lliçó geològica.

El color negre de l'anvers de les ales de l'atalanta es trenca en llampants franges taronja, i precises taques blanques a la seua zona apical. Aquestes visuals característiques de l'espècie, ens permeteren identificar-la ràpidament al vol. Una voliana inconfusible, estesa arreu del país, que personalment potser pels vius colors de les ales em recorden a una papallona tropical.

Aturades, instantàniament, damunt del terra, vam fixar la nostra mirada

captiva davant de tanta exultant bellesa. Les seues ales denotaven un cert desgast. Probablement, eren individus provinents del nord i centre d'Europa que per aquestes dates acostumen a migrar cap al sud amb l'objectiu de reproduir-se en un clima més temprat. Alguns adults de terra baixa, cerquen un bon recer sota d'alguna soca vella, o algun forat per passar l'hivern. Una voliaina, migradora, estesa i observable arreu del país, d'arran de mar fins a l'estatge alpi, que arribada la primavera alçarà el vol guanyant alçada per cercar terres del nord que donin pas a noves generacions en un veritable viatge migratori.

Retornem de nou al poble i posem punt final als conceptes geològic entre plecs, encavalcaments, conques marines i dipòsits fluvials, mentre copsem el llarg episodi de la nostra vida, en un planeta amb més de quatre mil sis-cents milions d'anys d'història.

Les primeres gebrades han arribat a les Valls d'Àneu. El termòmetre juga a una mena de muntanya russa oscil·lant, fredorades matinals i vespertines i una lleugera bonança al migdia. L'escalf del Sol em connecta directament de nou al record d'aquests darrers dies a Alquèssar, on vaig tenir el privilegi de compartir paratges i converses, amb un dels grans entomòlegs del país, amb la mirada posada a la preciosa, estètica i inconfusible Vanessa atalanta.

Temps de tardor

15 octubre 2024

Masclle de daina (*Dama dama*) © Toni Batet

Girant de nou el full del calendari m'adono que el temps passa volant, molt ràpid. L'estiu ja em queda lluny, difuminat en el record. Ha passat tan accelerat que ni tan sols he pogut traslladar al quadern de muntanya algunes notes que improvisadament havia pres i que ara ja no venen al cas.

Avui he sortit aviat de casa per fer un dels meus itineraris preferits, una d'aquelles sortides delicioses, sense pressa, deixant-me dur pel ritme del plaer, sense cap objectiu concret només badar, caminar, avançar, desemboirar el cap, senzillament per esbailar-me.

El cel és completament ras, es respira un ambient sec. El vent de port que ha bufat de valent i la pluja retornada després d'uns quants dies, ha deixat un paisatge net, i clar. Les primeres llums alcen el relleu de cims transfronterers, perfils que es retallen, en mig d'un paratge harmoniós.

Un estol d'una trentena de cigales (*Pyrrhocorax pyrrhocorax*), s'alcen en vol i mostren les seues destreses acrobàtiques amb el seu característic estrident i metàl·lic reclam *txiac, txiac, txiac*. Amb els binocles, observo el seu corbat i vermell bec. Després d'unes quantes giragonses, aterren en picat totes juntes a un prat d'herba ben verda, que queda tacat pel plomatge negre d'aquest còrvid. Al marge esquerre, apareixen un petit grup de daines (*Dama dama*) que acceleren el pas davant d'un masclle. De sobte s'atura mostrant unes ufanoses banyes en forma de pala. Soc massa lluny per a sentir el so gutural de l'individu, que impacient i a contrarellotge intentarà seduir, amb uns allargassats roncs, les que sovint batejo, "nobles dames d'Àneu". Cèrvids, que pel meu gust mantenen un cert toc d'exotisme, però, malgrat la seua superpoblació i el seu caràcter de ramat, estètica i bellesa no els hi manquen.

Planta del nabiu (*Vaccinium myrtillus*) a la tardor. © Francesc Rodríguez Ambel

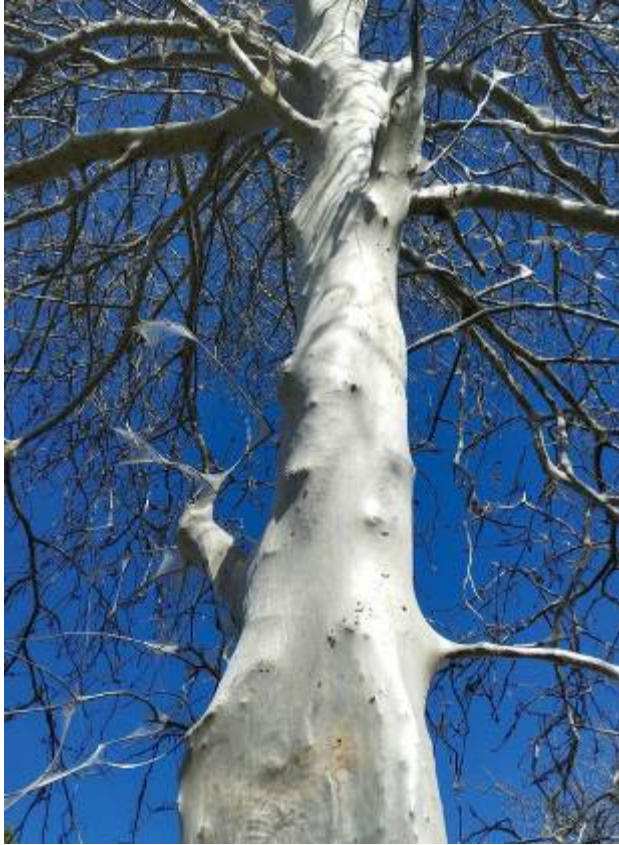
Així ho deixà definit el noble metge, botànic i zoòleg Carl von Linné, l'any 1758, quan va assignar a la daina el binomi (*Dama dama*), probablement captiu de tanta elegància com la d'una noble dama. Sigui quina sigui la veritable arrel etimològica i el que portà a l'il·lustrat Linné a triar el nom científic, bo és cert, que aquesta és l'única espècie de la fauna ungulada salvatge del nostre país amb nom femení i aquest fet, sovint, ha generat l'error d'esmentar la daina com a femella del cérvol, quan de fet totes dues són clarament espècies ben diferents.

El corriol que segueixo s'esmuny i es perd entre un tapís de nabius que trepitjo delicadament per no malmetre la planta. Les fulles caduques dels nabius mostren en aquesta època de l'any, els característics tons vermellosos. Ben aviat les primeres fredorades i el vent deixaran la mata nua, a les portes d'un nou cicle estacional.

Sense adornar-me miro el rellotge, és tard i prenc el sender que de nou em duu al lloc d'inici. En torno nou, amb la ment ben desperta, amb ganes i força de reprendre el quadern de muntanya per apropar-vos la singularitat d'aquestes terres de nabius, on botànica, fauna i paisatge s'abraonen en un territori on encara és possible aïllar-se de la multitud, i fruit de tanta bellesa en temps de tardor.

Gatzerins embolcallats a l'estil Christo

10 Juliol 2024

Gatzerí (*Prunus padus*) totalment defoliat per (*Yponomeuta evonimella*). Ribera d'Isil. © Francesc Rodríguez Ambel. Juny de 2024

Christo Vladimirov fou un artista búlgar que utilitzava tela i cordes per embolicar elements naturals i emblemàtics edificis. A finals dels anys seixanta, la costa al sud-est de la ciutat de Sidney va romandre embolcallada al llarg d'unes setmanes deixant perplexos els seus visitants en una experiència innovadora i espectacular. El *Wrapped Coast* culminava una de les primeres grans obres monumentals de l'artista. El teixit s'arrapava als penya-segats, la llum transformava l'ambient i la força del vent s'abraonava a les teles, el salobre del mar impregnava el teixit dotant-lo d'una estètica variable. Una veritable escena viva, que transformava l'indret en una formidable obra d'art.

Pel camí que surt de l'aparcament de Bonabé i que mena cap a Clavera i Montgosso, observem un grup de gatzerins (*Prunus padus*) coberts de cap a peus amb un llarg embolcall semblant a un translúcid vestit de núvia. Recordo haver-ne vist fa anys a la ribera d'Aiguamòg a la veïna Vall d'Aran, on els gatzerins hi són ben presents.

La fisonomia de l'arbre sorprèn el visitant. Mentre les salanques, bedolls, avellaners i altres caducifolis enlluernen amb els variats tons de verd tendre de finals de primavera, tots els gatzerins del camí han estat afectats per una plaga. Cap arbre conserva les seues fulles que han estat devorades per nombroses erugues de l'arna del gatzerí (*Yponomeuta evonimella*). S'ha fet feina, i, incansablement, han construït pacientment un teixit protector que embolica tota la fusta amb l'objectiu de sobreviure i poder completar amb èxit el seu cicle. L'arbre nu roman estàtic i la transparència del vel ens deixa entreveure la vida interna.

Erugues i crisàlides entre mig dels verds fruits. © Francesc Rodríguez Ambel. Juny de 2024

Les erugues, ja en el seu darrer estadi, s'arrepleguen per iniciar el procés de crisàlide, amagades dins d'unes petites i allargades càpsules sedoses que pengen d'uns fils prims. D'aquí a unes setmanes, emergiran les primeres papallones d'ales blanques, plapades amb petits punts negres per començar una nova etapa de vida. El viu i variat joc de les ombres intensifica i alça el reflex de la llum, contrastada amb l'actual debilitat de l'arbre. Les pluges fortes de tardor, la neu i el fred alliberaran el teixit sedós del tronc i aquest arbre caducifoli de clima humit i poc localitzat a Catalunya, ben segur que tornarà a lluir les seues fulles el·líptiques i verdes. Les flors blanques i aromàtiques perfumaran de nou l'entorn i els seus fruits negres tornaran a servir d'aliment als moixons que cercaran aquesta cirereta en aquest cicle monumental de la natura, on una vegada més, ens mostra la intensa activitat frenètica dels diferents éssers vius. Un tel, que ara mateix disfressa l'arbre amb un vel blanc de

núvia endolada, un teixit protector per l'eruga i la crisàlide i també, és clar, atractiu per l'observador i naturalista. Una curiositat més que manté despert un misteriós pensament, com ho eren les obres embolcallades de Christo Vladimirov.

Regals de primavera

8 Maig 2024

Grup de joves hercs (*Capra pyrenaica victoriae*) ©Francesc Rodríguez Ambel

Uns dels grans privilegis de mantenir el contacte diari amb la natura és poder percebre i viure el rellotge biològic dels diferents éssers vius que en formen part. El ritme estacional aïllat de les dates assenyalades als nostres calendaris i de les agendes electròniques, marca minuciosament el que entenem com a calendari fenològic. Les blanques flors dels cirerers i barrulers (*Prunus spinosa*), encimbellen les seues capçades amb aromàtiques fragàncies, perfumen l'entorn i ens fan adonar que el paisatge també es pot percebre per l'olfacte. Les estètiques primules s'alcen pels vorals dels camins, les agraciades potentilles, arrapades arran dels prats, encara mandregen del repòs hivernal, mentre de mica en mica mostren els seus delicats pètals groguencs. Aquesta setmana, s'ha deixat sentir l'oriol (*Oriolus oriolus*), amb el seu cant aflutat inconfusible, avisa de nou que ja ha deixat enrere terres africanes per acompanyar-nos un any més el que esdevé, amb permís del cucut, un dels sons primaverals diürns més característic del nostre país. L'enyorada pluja per fi ha arribat i fa goig tornar a veure bassals pels camins, barrancs i salts d'aigua que brollen incansablement i la neu, rebost d'aigua, apareix de nou per damunt de les muntanyes. Tot sembla tornar a la normalitat, a la veritable primavera de l'alta muntanya.

Enfilo el camí que puja de Cerbi a l'ermita de St. Beado amb la intenció d'arribar al planell de Sartari. El terra és xop, el paisatge revifa i els núvols orogràfics que s'esvaeixen lentament, dansen entre les serres Mitjana i de Campirme. El crit metàl·lic de les cigales

(*Pyrrhocorax pyrrhocorax*) se sent de fons, en un cel on de tant en tant una tímida ullada de sol enlluerna l'entorn. La pujada a la rústega i fotogènica capella és de bon fer, i un cop a dalt paga la pena admirar la sensacional panoràmica que abraça un paratge que s'estén muntanyes enllà. Segueixo l'itinerari, el camí davalla arran de roca per un corriol maldestre. Travesso amb cura unes llenasques de gresos relligoses, mentre m'acompanya la remor del riu d'Unarre que, ufanós, segueix el seu curs pel fons de la vall.

Paisatge de primers de maig des del pla de Sartari (La Guingueta d'Àneu). © Francesc Rodríguez Ambel

Entremig d'unes escobes que encara no han florit, alcen el cap un petit grup d'hercs (*Capra pyrenaica victoriae*), que en detectar la meua presència, romanen aturats. Se'm fa difícil pensar qui s'ha sorprès més, però la veritat és que la calma es trasllada mútuament i això ens permet sense immutar-nos compartir l'observació al llarg d'una bona estona. Per la mida de la banya intueixo que són femelles amb un grup de joves cabrits. L'herc tornà a ser present al Pallars gràcies a un programa de reintroducció fet al vessant occità de l'Arieja amb exemplars provinents de la serra de Gredos. Malgrat que es tracti d'una subespècie a l'autòctona, podem tornar a gaudir d'aquest mamífer ungulat tal com ho va fer Gaston Phébus comte de Foix. Descriu acuradament l'herc –*bouc sauvage*– en el seu extraordinari llibre de caça, escrit al s. XIV, garantint haver-ne vist a centenars.

«*Els hercs no perden les banyes com els cérvols o altres bèsties, i com més ratlles hi hagi en les seues banyes i més llargues i grans siguin, més vell és l'herc. Té grans barbes i són marrons, de pèl de llop, i peluts, i tenen una ratlla negra al llarg del llom, i les natges i el ventre lleonats[...]*».

«*A les meues muntanyes [...] hi ha moltes d'aquestes bèsties. I, en un cop d'ull, he vist a l'hivern que se'n trobaven més de cinc-cents. I, tant per la carn com per la pell, cada paisà és bon caçador d'aquests animals, perquè no fa falta un gran mestratge per a matar-los*».

Arribo al planell de Sartari, xafant la neu d'aquest primer de maig, diada de les Valls d'Àneu. Aprofito per seure tranquil·lament, en un tronc habilitat com a banc. Em deixo seduir per l'entorn, escoltant l'agradable brollar de l'aigua, badant a tort i a dret, conscient del privilegi de poder viure, sentir i observar aquests veritables regals de primavera.

Miscel·lània de muntanya

11 Març 2024

Pla d'Orri, evidències del pastoralisme. © Francesc Rodríguez Ambel

Aquest matí, he tingut el privilegi de ser dels primers a obrir traça damunt d'una neu acabada de caure. Després de la bonança extrema del mes de febrer, uns dies seguits de neu, han retornat la blancor al paisatge. Un bon maquillatge, que permet de nou, recuperar l'enyorada bellesa de l'hivern i fer un petit i tan necessari rebost hídic.

La vall de Baciver és un dels indrets més orientals del territori aneuenc. El Pallars i l'Aran s'hi abracen, s'hi troba el contrast de la pura naturalesa amb la petjada d'un espai humanitzat. Dos universos: l'actual, amb el formigueig de nombrosos esquiadors que remunten muntanya amunt per lliscar pels pendents, sovint innivats artificialment i l'altre, el de les restes d'un temps passat amb el testimoni toponímic¹ d'antics corrals, cabanes, pletes i orris que evidencien el seu vincle amb el pastoralisme.

Intento sortir de pressa, abans que arribi la multitud d'esquiadors, creuant pels antics corrals del Coret. Aquí, actualment, s'hi troba un espai elitista anomenat comercialment un *winter lounge* d'una marca de xampany francès. Cap al migdia nombrosos esquiadors d'alt nivell adquisitiu s'hi sadollen amb una ampolla de bombolles cares. M'imagino un temps no gaire llunyà en què les ovelles araneses

després de pasturar durant el dia un bon tall de verd al pla de Beret, per la nit belaven arrupides entorn d'aquest escenari, avui antagònic als temps passat.

Tinc la sort de caminar en direcció oposada a la massificació i no trigo gaire a assaborir la calma de l'indret. M'enfilo per un costerut i ample corredor de neu que em duu directe al Pla de l'Orri. S'hi perceben les pedres que evidencien la presència d'aquesta construcció, la que permetia als pastors munyir i poder elaborar un exquisit formatge d'ovella.

Encara faig camí per enfilar-me damunt d'un barranc ara totalment innivat, arrezerat del vent, on de tant en tant el so de l'aigua que s'escola per sota aporta més sensació de calma. En aquest indret, a l'estiu s'hi troba una gran varietat d'insectes de la família dels odonats (espiadimonis i libèl·lules), com la Maragda lluent (*Somatochlora metallica*), una espècie que a península, només és citada en petits racons com aquest.

El Pi negre de l'estany de Baciver de baix. © Francesc Rodríguez Ambel

El camí s'ajup i s'evidencia la nova pista d'esquí que l'estació va esgarrapar des del pic de Baciver per ampliar el seu domini. Una ferida innecessària a un espai on es va trencar la bellesa i l'estètica d'aquest paratge. Immers de ple en territori d'Àneu, arribo a l'estany de Baciver de baix. El solitari, sec i estètic pi negre de l'estany sota la immensitat dels tucs de Rosari, la Llança i el cap de Vaquèira² reclama la mirada. Sempre a punt per immortalitzar-lo amb una imatge.

De retorn, com acostumo a fer a l'hivern, faig una petita marrada cap a un petit turó sense nom que batejo com el bony de l'Estany. Al fons, cap a ponent, s'enlairen un reguitzell de cims de més tres mil metres. Em proporcionen el record de les primeres sortides d'alta muntanya, quan amb l'ajut d'aquells mapes de l'Alpina descobríem el Pirineu.

Un temps, uns valors que van quedar impregnats per sempre a una manera d'entendre, conèixer i, sobretot, respectar la muntanya.

1. Turull, A. (2020). *Pagus Anabiensis. Origen i significat dels noms de lloc de les Valls d'Àneu*. Quaderns del Consell-9. CCVA.
2. S'utilitza el topònim original, defugint de l'actual i comercial Baqueira.

Espècies nouvingudes, veïnes de la pastoreta

5 Febrer 2024

Pastoreta (*Motacilla alba*) cercant aliment. © Francesc Rodríguez Ambel

La bonança anòmala de les acaballes de gener amb veritables temperatures rècord al Pirineu convida a passejar pel camí que envolta l'embassament de la Torrassa. Com és costum per aquestes dates, el nivell de l'embassament és més baix a causa de l'extracció de l'elodea del Canadà (*Elodea canadensis*), una planta nouvinguda catalogada com a invasora, que va arribar de forma accidental i que, actualment, pot arribar a generar veritables problemes ecològics. La seua erradicació total és molt complexa i de difícil solució. Al llarg dels darrers anys, s'han extret tones i tones d'aquesta planta aquàtica. Accions necessàries,

per minvar els efectes nocius d'aquesta espècie, vers altres d'autòctones. De nou, un senyal més del desequilibri ecològic que pot comportar l'arribada d'una espècie intrusa.

Seguint la passejada, observo, els ànecs collverds, que plàcidament filtren l'aigua amb el seu bec a la cerca dels nutrients necessaris per sobreviure. Un grup de corbs marins (*Phalacrocorax carbo*), aprofitant les aigües somes, es cabussen per aconseguir una bona pesca. Amb els augments dels binocles, contemplo un peix bellugadís que roman atrapat en el bec de l'ocell. El color ataronjat i rogenç de les aletes, contrasta amb les llampants escates daurades, que semblen lluentons d'un vestit de revetlla, i que em permeten sens dubte identificar-ne l'espècie. Es tracta del gardí (*Scardinius erythrophthalmus*) un peix al·lòcton que conviu a les aigües dolces d'aquest espai amb altres espècies nouvingudes com el barb roig (*Phoxinus phoxinus*), i la madrilla (*Parachondrostoma miegii*).

Corb marí gros (*Phalacrocorax carbo*), ingerint un gardí a l'embassament de la Torrassa. © Francesc Rodríguez Ambel

El peix, aferrat al bec de l'ocell, és impulsat amb l'ajut d'uns moviments estratègics laterals d'esquerra a dreta per ser finalment engolit sense escapatòria. Els corbs marins arriben a la Mollera d'Escalarre, a l'hivern, en desconec el veritable origen, si provinents del nord, o bé seguint el curs de la Noguera fent parada i fonda als diversos embassaments que es troben a la llarga conca del riu. Amb l'arribada de la primavera, deixaran aquest espai, retornant cap a les seues terres d'origen. Aquest ocell ha estat sovint motiu de discussió al territori, el gran debat obert per pescadors d'aigua dolça, i els conflictes vers la pèrdua de

la població de truita autòctona (*Salmo trutta*), un esporàdic assidu visitant hivernal, que s'alimenta també, d'espècies exòtiques com el gardí.

A la vora del camí, el baix nivell d'aigua, deixa al descobert una ampla zona de fang. Un grup de vistoses i bellugadisses pastorettes (*Motacilla alba*) caminen fent llargues passes deixant l'empremta de la seua petjada en el llot. El seu posat, característic, vestida amb el plumatge hivernal i la seua cua llarga inquieta em recorda a una delicada i estètica figureta de porcellana xinesa. Sens dubte, un dels moixons més comuns i amb més noms populars, com bé en descriu i detalla M. Sanchis i Guarnier en el seu meravellós treball Els noms catalans de la cuereta, on l'autor classifica acuradament els noms per les seues característiques corporals, moviments del cos, formes de vida i el vincle amb l'home, personificacions i onomatopeies. Un gavadal de sinònims per anomenar a una espècie que no podia mancar en aquesta passejada hivernal.

Cels Gomis, al seu llibre de zoologia popular catalana esmenta que quan la mare de Déu fugia cap a Egipte, la pastoreta o pastorella (*Motacilla alba*) va acompanyar-la tot el camí, saltironant al seu voltant per alegrar-la i aixecant de tant en tant el vol per veure si veia venir el rei Herodes. Diuen que és per això que és un ocell beneït i respectat pels pagesos catalans, els camps dels quals neteja tota mena de cuques.

Esperem que al llarg dels anys, la neteja d'aquest espai natural doni els seus fruits i que l'equilibri ecològic d'aquest interessant ecosistema, si més no, deixi de veure's més alterat per altres espècies novingudes veïnes de la pastoreta.

Paisatges volcànics, al Pallars Sobirà

27 Desembre 2023

Ignimbrites, materials d'origen volcànic. © Francesc Rodríguez

Tot just abans de l'inici d'un nou solstici d'hivern, un potent anticicló es torna a situar a la nostra serralada. Les gebrades al fons de vall, contrasten amb la insolació i la bonança que es pot gaudir per damunt dels mil metres. Els anticiclons, pels afeccionats a la meteorologia són monòtons, podríem dir, que fins i tot avorrits. Aviat, malauradament les frases fetes que els nostres padrins recordaven del nostre costumari popular potser quedaran totalment obsoletes. Sí, perquè per St. Martí la neu ja no és al pi, ni per St. Andreu la neu és al peu. El clima està canviant i aquesta és una evidència que no genera dubte.

Una de les singularitats de la comarca del Pallars és la diversitat del nostre paisatge, un territori que, com altres, va patir els grans canvis climàtics de la història de la Terra. Les glaciacions del quaternari van modelar l'actual relleu aneuenc, la plana fluvial d'ara fa uns dos-cents milions d'anys va originar les terres roïes, que trobem prop el port del Cantó i les calcàries del cretaci, formaren el motlle de

l'esvelta i magnífica escultura geològica de l'Argenteria al congost de Collegats on escriptors i arquitectes van trobar la font d'inspiració per a les seues obres.

Un dissabte assolellat de mitjan desembre. Els tretze graus i mig de temperatura contrasten amb els dos sota zero d'uns metres més avall. El sol radiant i la bonança acullen una quarantena de participants al poble d'Estac (Pallars Sobirà) disposats a conèixer un indret d'importància geològica rellevant. Aquí, les restes de la important activitat volcànica són comparables a les illes Canàries o qualsevol altre lloc d'aquestes característiques.

Fa aproximadament uns tres-cents milions d'anys, al carbonífer superior, aquest paisatge estava format per zones lacustres amb extensos llacs envoltats d'una vegetació exuberant de cues de cavall altives (calamites) i altres plantes pteridòfites (falgueres enormes amb un tronc format per escates) que, són presents avui en dia, amb restes fòssils, encunyades com una empremta dactilar a la roca. El segell d'un episodi de vida que va quedar transformat en el moment de la formació d'una enorme caldera de tres-cents quilòmetres cúbics de material volcànic. Camino observant les formes del terreny. A cada indret essencial, ens aturem i escoltem les explicacions dels experts, mentre omplim de dades i contingut el meu quadern de camp. El paisatge és sorprenent i canviant, un contrast de colors rogencs, roques blanquinoses i altres de tonalitat grisenca, cada color un material, un episodi de vida.

Fòssil de Pteridòfit. © Francesc Rodr

Mentre vaig paint la informació, en un difícil àpat de conceptes, l'imaginari em porta al moment dels fets. En qüestió d'hores una enorme erupció explosiva continuada va anar dipositant, l'un damunt de l'altre, nombrosos materials de diferent calibre. Una caldera volcànica única observable encara de la base fins a la part superior i que considero una relíquia de la història del nostre paisatge. Trepitjant de nou de peus a terra, observo l'entorn d'aquest paisatge on, de tant en tant, els rebolls (*Quercus rotundifolia*) albiren, als seus peus, catifes de faringolers (*Arctostaphylos uva-ursi*), prop dels bordols (*Cistus laurifolius*) marcits pel fred estacional.

De retorn, sobtadament, els colors ocres d'una safranera de l'alfals (*Colias crocea*) em desconnecten per uns segons d'aquesta lliçó geològica i em ve a la ment el nom canari d'aquest ropalòcer, la *mariposa azufrada*, de ben segur per la relació del mineral amb el color de les ales. Fins i tot, avui, el vol estètic que tant m'encisa de la bonica voliaina troba el lligam geològic en un indret únic de visita obligada. Una veritable història per veure, viure i sobretot recordar. La força de la natura és imparable.

En agraïment molt especial als geòlegs: Agustí López, Llorenç Planagumà i a en Joan Martí, per les seues didàctiques, i sàvies mostres de coneixement.

El secret de la gavarrera

16 Novembre 2023

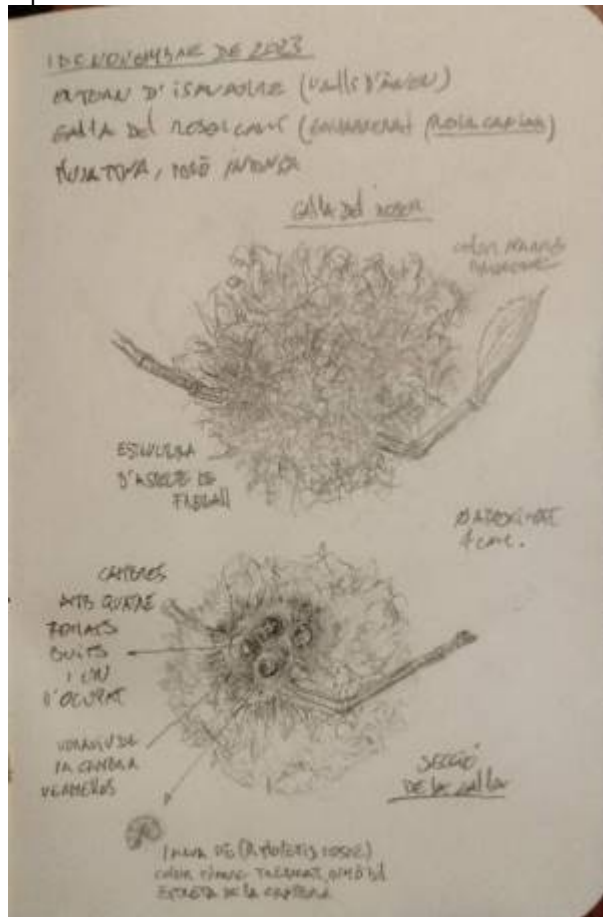

Els tapaculs, fruits de la gavarrera (*Rosa canina*) ©Francesc Rodríguez

La tardor convida de nou a passejar per corriols que s'escolen enmig del bosc, indrets que de mica en mica queden coberts de petites catifes de virosta, que es barregen amb la humitat del sòl i desprenen la característica olor de terra mollà. Quants dies feia que no ensumava aquesta agradable fragància. Enguany, força fulles han caigut de l'arbre assetjades per la sequera persistent, fulles esgrogueïdes que amb l'arribada de les ventades tardorenques, sobtadament, s'han després dels altius arbres caducifolis.

Els vermells i lluenters fruits de la gavarrera, anomenats popularment, tapaculs, atorguen al paisatge un toc artístic i captivador, alhora que esdevenen l'esquer estratègic de la planta perquè molts animals ingereixin el vitamínic aliment de textura carnosa per, posteriorment, escampar-ne les llavors en un dels clars i precisos cicles de la

reproducció zoocòria.

Mentre bado i contemplo la bellesa d'aquest entorn, sense adornar-me, una traïdora branca, punxeguda, s'aferra als meus pantalons, esfilagarsant un petit bocí de tela. Llenço veu enllà, un bon reneç i maleeixo la deixadesa dels camins, que embardissats per la manca del pas del bestiar, una vegada més mostra l'oblit d'un territori que enyora el pas dels ramats per carrerades que no fa tant de temps alliberaven l'entorn de malesa.

Els agullons de la gavarrera semblen els incisius d'un cànid i sovint sense adonar-nos-en, d'imprevist, et deixen una bona marca al teixit de roba si vas protegit o epidèrmic si passeges en màniga o calça curta. No és gens estrany que el nom etimològic de la gavarrera, arbust de la família de les rosàcies (*Rosa canina*), faci esment als ullals prominents d'aquests mamífers.

Una vegada alliberat de la branca punxeguda, l'entortolligo damunt de la mata, moment on observo que entremig de les seues fulles destaca una bola pilosa d'uns quatre centímetres de diàmetre, en forma de petit fregall, que en aquesta època de l'any pren una tonalitat brunenca i fosca. Un nou hoste s'ha instal·lat a la planta per a desenvolupar el seu cicle. Avui no hi ha pressa i aprofito per a veure de prop aquestes curioses i boniques gal·les i recordar-ne el gavadal de sinònims: agalles, camarulles, cascarres, camarotes, macarulles, cassanelles, científicament anomenats cecidis. Una estructura que la planta construeix per donar resposta en detectar la inoculació d'una substància produïda, en aquest cas, per un insecte himenòpter de la família dels cinípids. La petita vespa del roser (*Diplolepis rosae*) ha trobat un alberg on viurà protegida i aïllada, al llarg dels mesos més freds, fins a l'arribada de la primavera, moment en què el petit insecte alat sortirà de la càpsula pilosa per iniciar la seua reproducció i completar de nou el cicle.

Gal·la del roser, ocupada per *Diplolepis rosae*. / © Francesc Rodríguez

Un plugim fi, però intens, comença a caure en aquest primer dia de novembre. Prenc un petit esbós al quadern de camp i m'enduc una mostra per tafanejar-ne l'interior. Arribat a casa, aprofito per obrir-la. Observo quatre forats, disposats en diferents cambres, on només un, és ocupat per una petita larva de color blanc trencat, que roman immòbil, no pas morta.

Sóc dels que penso que, de tant en tant, paga la pena gaudir del nostre entorn, sense pressa, fixant la mirada al detall i descobrir-ne els secrets amagats com el de les gal·les de la gavarrera. Potser només així, serem conscients que, sovint, el que considerem una petita minúcia esdevé una veritable gesta del cicle de la vida que s'eleva als altars més grans de la naturalesa.

Evocacions d'estiu, en terra de frontera

19 Setembre 2023

Paisatges entre l'Ariège i el Pallars. © Francesc Rodríguez

Buidant l'arxiu fotogràfic del telèfon mòbil, em sorprenen unes imatges d'inicis d'estiu captades en un racó carener entre el Pallars i l'Ariège. Després del llarg període estival, enrossit i eixut per la llarga sequera que un any més ens ha assetjat, m'alegra recuperar l'estètica i imponent força d'un paisatge impregnat d'un verd lluent, afavorit per la humitat que aporta "La Gavatxa", la boira occitana quan llisca cap a terres d'Àneu. Els punxeguts coixinets de gespet (*Festuca skia*), amb les restes de les congestes de neu, que per aquestes dates encara romanen abraonades damunt dels forts pendents que s'esbalcen muntanya avall, escenifiquen un paisatge clarament

alpí. Trescant pels careners, a vegades amb un peu a Occitània i l'altre al Pallars, revisc el passat en una terra de frontera amb cims de més de dos mil quatre-cents metres d'alçada, amb una munió de ports que han estat testimonis de la nostra memòria històrica.

Un relleu, que sens dubte m'evoca a les panoràmiques alpines, d'aquell estiu, a finals dels anys vuitanta, a la vall d'Aosta, on per primera vegada trepitjava el massís alpí. Un imponent teló de fons de muntanyes que mai s'acabaven, cims que doblen en alçada als nostres, amb fines arestes aèries de neu perpètua, línies imaginàries que separen països. Mai no havia vist uns paratges tan captivadors, la immensitat d'un territori sense fi, el Pirineu se'm feia petit i més, quan en les extenses pastures alpines, florien nombroses espècies de belles flors, com les *Myosotis*, delicades pulsatilles, àsters i blaves gençanes alpines, que en aquell temps

amb prou feines coneixia. A uns dels prats, recordo que vaig trobar mig marçits uns quants peus d'*edelweiss*, la primera vegada que veia la flor de neu en el seu hàbitat natural i no assecada rere un vidre de les típiques botigues de *souvenirs* de la zona.

Flor de neu (*Leontopodium alpinum*), localització reservada. © Francesc Rodríguez

La flor de neu (*Leontopodium alpinum*), la flor de les flors alpines, símbol de fortalesa i blanca puresa, enguany reapareixia en un racó d'Àneu, potser una mica més avançada en floració. La fràgil i vellutada estrella de muntanya, preparada per suportar les grans amplituds tèrmiques, la forta insolació i alguna improvisada gebrada matinera, lluia en aquest racó del Pirineu. L'he trobada molt més ufanosa que aquella primera vegada, gosaria dir que al punt. Nascuda en terreny calcari, aferrada a terra, gràcies al seu ferm rizoma,

esquivant a baixa alçada, les ràfegues del vent de port que de tant en tant l'assetgen.

Si la trobeu, deixeu-la com l'heu vista, aquesta vulnerable espècie de la flora catalana mereix la categoria d'espècie protegida. Immortalitzeu el moment, amb la vostra mirada o la vostra càmera fotogràfica, gaudiu, deixeu-vos seduir per aquest bell símbol i manteniu el viu record, qui sap si al llarg dels anys una nova imatge us evoqui també a un estiu passat en territori aneuenc.

Torno a mirar el recull fotogràfic de principis d'estiu, i penso que encara que sigui més petit, el Pirineu, és també majestuós, i per sort, encara s'hi troben racons amagats on poder descobrir sensacions tant o més fascinants que aquells paisatges alpins que tant em van encisar en altres terres de frontera.

L'ossa del Pirineu, una història de seducció i dissensió

12 Juliol 2023

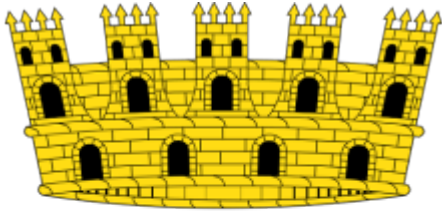

Imatge d'una ossa captada per una càmera de fotoparament. © Programa PiroLife Generalitat de Catalunya. Any 2015.

Aquest darrer mes de juny, ha estat notícia la reiterada observació d'un cadell d'ossa que al llarg de força dies s'ha deixat veure pels voltants de la carretera de la Bonaigua. Molts de curiosos s'han atansat per poder captar amb la càmera del seu mòbil la imatge o el vídeo que es fes viral a les xarxes socials, convertint a l'úrsid com a protagonista d'una atracció semblant a un espectacle de circ. La mobilització dels cossos de seguretat per a dissuadir no tan sols l'animal sinó els visitants curiosos em fa pensar fins on arriba el nostre

desconeixement vers el comportament amb la fauna salvatge. Per molt que els pugui sorprendre, com a naturalista i amant del Pirineu, he volgut defugir de l'atracció i menys ser-ne particip.

Amb la notícia encara calenta damunt de la taula, em ve al cap el record de la primera vegada que vaig veure l'ossa. Era un matí de finals de setembre de l'any 2014, acompanyant un reduït grup de quatre persones, en una de les travesses exigents de les Valls d'Àneu, que creua tota la vall de Comamala fins al poble de Cerbi. Vam emprendre el camí amb la primera llum del dia mentre ressonaven els brams dels cérvols que en plena època de zel posaven la sintonia al paisatge. Envoltats dels cims i la calma d'un territori excels, seguïem un camí sinuós i poc traçat que guanyava de mica en mica el gran desnivell inicial. Un grup d'isards trespava per un herbassar força pendís, que començava a rebre els primers raigs del sol. Entremig d'una petita torbera, de sobte ens va sorprendre el clàssic soroll de les petites pedres quan rossolen tartera avall. Ens vam aturar i vam girar els nostres caps, enlaire, on vam poder llucar un animal rabassut que amb moviments no gaire àgils s'enfilava costa amunt en una seqüència, que tan sols durà uns

segons. Pense que aquella fou la millor imatge captada pels meus ulls, un miratge ple de realisme dins de les reduïdes circumferències dels binocles, que s'esfumava lentament dins la boscuria de coníferes. El lladruc d'un cabirol que potser alterat per la presència de l'ossa va baixar pendent avall, afegia emoció a un guió improvisat. El meu cervell va estar al llarg de molts dies rebobinant a càmera lenta aquelles passes d'uns dels mamífers més espectaculars del Pirineu. No ens calia fer-ne ressò, ni cap cita al facebook, tan sols vaig donar la dada precisa als companys que aleshores s'encarregaven del programa de seguiment. No calia res més, una imatge pel pensament, sense paraules.

Escut oficial de la població d'Alins (Vallferrera), amb l'ossa com a símbol d'una espècie que sempre ha estat present en aquest territori.

L'ossa (*Ursus arctos*), en femení, tal com es coneix al Pallars (sigui mascle o femella), és un mamífer que al llarg dels segles ha tingut un veritable protagonisme al Pirineu, en una història farcida de mites i llegendes, una espècie que va fregar l'extinció i que ara es manté ben viva amb una població d'una setantena d'exemplars a tot el Pirineu. Una nova mirada focalitzada sovint al conflicte generat, potser (sota el meu humil parer), de no haver fet les coses ben fetes en el seu moment.

De la crònica d'un extermini, que tan bé relata Eugeni Casanova al seu llibre, a una realitat que ens toca viure. Caldrà cercar estratègies per gestionar bé situacions com les viscudes aquestes setmanes. Tant de bo, que els actuals gestors del projecte, trobin el desllorigador al conflicte d'aquesta història de seducció i dissensió amb una mirada sempre oberta al diàleg i a l'opinió dels habitants del territori.

Francesc Rodríguez és naturalista i guia intèrpret. Actual responsable de la secció de natura del Consell Cultural de les Valls d'Àneu i administrador de l'empresa Obaga Serveis Ambientals SL. Realitza nombroses activitats divulgatives en els dos espais naturals protegits del Pallars Sobirà. La muntanya i la natura dues passions que esdevenen ofici.

L'any 2021 es va estrenar a la web de Mètode, publicació de divulgació científica de la Universitat de València, el blog anomenat Quaderns de muntanya del qual era autor Francesc Rodríguez Ambel, guia professional i responsable de la secció de natura del Consell Cultural de les Valls d'Àneu.

Ara hem confeccionat aquest document recollint els seus últims escrits publicats al blog entre el juliol del 2023 i el gener del 2025.

Anteriorment, en aquesta col·lecció, ja hem recollit alguns dels seus textos en el números 242 i 254.

Col·lecció Documents d'ant n°274